

Újabb két írás érkezett lapunkhoz, amelyek a szakrészleges könyvtár témát gazdagítják a gyakorlati tapasztalatok bemutatásával. További hozzászólásokat még szívesen fogadunk.

(– a szerk.)

HOZZÁSZÓLÁS A KÉRDŐJELHEZ

KOLOZS IBOLYA

Horváth Tibor: A szakrészlegek kérdőjelei c. írása¹ már első olvasásra vitára készíti mindazokat, akik az elképzelt, sőt részben megvalósult, de leginkább megvalósulásban lévő országos könyvtári-információs rendszer alsóbb szintjein járulnak hozzá – lehetőségeik keretein belül – a piramis építéséhez. A kezdeti, indulatokkal telt ellenérzések, ellenvetések után viszont belátható, hogy a lényegi kérdéseket érintő elvi-szakmai megállapítások a jövő-kép oldaláról nem vitathatók. Mégis érdemes felvetni néhány dolgot a kérdőjelek kapcsán, mert az elméleti egyetértés mellett az is világos, hogy abból a nézőpontból, ahonnan az alsóbb szintek szolgálóinak módjában áll szemlélni a könyvtárügyet, egészen más vetületben látszanak a jelenségek. Reális helyzetképet, – ami a jövő tervezésének alapja –, pedig csak akkor nyerünk, ha a különböző nézőpontokból adódó megfigyeléseket egyidejűleg vesszük figyelembe.

A párbeszédet nehezíti, hogy a terminológiai kérdéseket a szakirodalom még nem tisztázta, ezért kölcsönös magyarázkodás révén tehetjük csak egyértelművé az egyes fogalmakat².

Előjáróban meg kell jegyezni, hogy mivel a nagyobb közművelődési – megyei – könyvtárak már több éve képesek bizonyos szintű szakirodalmi igények kielégítésére, és végeznek is – persze nem autonóm módon – ilyen munkát, nem célszerű azt firtatni, hogy a feladat volt-e előbb, vagy a módosított struktúra, amely jobban megfelelt a hagyományostól eltérő használói igényeknek. (Bár a szakirodalom ebben a kérdésben jobban eligazít, mint a vonatkozó fogalmak értelmezésében.) Ebből az következik, ha a megyei könyvtárak megvárják (megvárták volna) a szükséges és elegendő feltételek (szakértelem, gyűjtemény, feltártság, a gyűjtemény szakrészleges elhelyezése, műszaki-technikai felszereltség stb.) együttes meglétét és csak azután kezdenék el, (kezdték volna el) kialakítani a magasabb szakmai igények kielégítésére is alkalmas tájékoztató szolgálattal, akkor a jelent is lekésnék. (Ami megesik ugyan, de talán nem mindenben és mindenkor.) Apró lépésekkel is lehet haladni, ha ezek a lépések tudatosak és eleve arra irányulnak, hogy az adott könyvtár működése beilleszkedjék a majdani információ-könyvtári

rendszerbe. Nagyon lényeges azonban – a matematikából kölcsönzött értelemben és deduktív úton – a permanencia-elv érvényesítése minden változtatásnál, mind a hagyományos, mind pedig az új feladatok a megszokottól eltérő megoldási módjának megválasztásánál.

Bármely látószögből is vizsgálódunk, kiindulópontunk – Horváth Tibor megfogalmazásában – a következő lehet: „... annak az intézményhálózatnak, amely szakmai-szakirodalmi információkkal látja el a felhasználót, a közművelődési könyvtárak is részei.”³ Ha a vita során ezt egy pillanatra sem felejtjük el, sokkal közelebb kerülünk a lényeghez és ezzel a megoldáshoz is.

A külföldi nagy könyvtárak szakrészlegesítési törekvéseiből, a gyakorlatban kiderült tévutakból – a szakirodalomban közvetített információk alapján, és némi iróniával – megállapítható, hogy „optimális” szakrészleges közművelődési könyvtári változatok csak nálunk találhatók. Leegyszerűsítve a modellt ugyanis a megyei könyvtárak többsége – a tatabányai mindenképpen – felfogható úgy, mint egy olyan általános részleg, amelyben elhelyezkedik néhány szakrészleg és az általános tájékoztatási részleg a teljes gyűjteményt együttesen feltáró katalógusokkal s nem utolsó sorban szakreferensekkel, akik egy-egy szakrészleg valamelyik tudományágában partnerei a szakember használnak. Ebbe a képbe beleillik az ún. klubövezet is, amely a fenti értelmezés szerint része az általános részlegnek.

A tatabányai gyakorlat ismertetését már többen megtették: az egyik közlemény a munkaszervezet oldaláról⁴ a másik a tájékoztató szolgálat szempontjából⁵ foglalkozott az idevágó kérdésekkel. A hivatkozott írások megjelenése óta a változó körülmények és újabb igények tettek szükségessé bizonyos finomító módosításokat. Gyakorlatunkban nincs szükség a katalógusok szétdarabolására, a határterületek irodalmát feltáró kézikönyvek, dokumentumok duplikálására, hiszen egy szinten, átlátható térben helyezkednek el a kicsi, de praktikus, és az olvasóink által megkedvelt szakrészlegek. Ugyanakkor Horváth Tiborral egyetértésben a „szakértelem integrálását”⁶, állandó jelenlétét tartjuk a legalapvetőbb elemnek.

Köztudott, hogy a szakirodalom különbözőképpen értelmezi az általános részleg funkcióját⁷, de a megyei könyvtárak feladatkörében megálmodott szerepe elérhetetlennek látszik. Papp István szemléletes írásai nyomán úgy jelenik meg, mint egy pihenőkert a teljes funkciójú közművelődési könyvtárak teraszosan építkező rendszerének alsó lépcsőjén. Ha gondolatban el is fogadjuk Papp István dinamikus általános részleg modelljét⁸ – és közben az anyagi korlátokra sem figyelünk –, hamarosan rá kell jönnünk, hogy megvalósítása magasszintű és különleges szakértelmet igényel. Olyan kivételes képességgel megáldott elme szükségeltetik, akinek „specialitása” az univerzalitás, s egyidejűleg képes az összes részletet (a mindenkori aktualitásokat, a különböző személyek, csoportok pillanatnyi „laza” igényeit, a mai „divatot” stb.) szemmel tartva azonnal szintetizálni is. S ráadásul minden megyei könyvtárban legyen egy ilyen átfogó elme, egy „solarisi lény”, aki a megfelelő személyzet segítségével, permanensen mobilizálja az általános részleg állományát, naprakészen követve a fejlődő funkció változásait; az elmélet csodálatos, de a gyakorlat oldaláról közelítve – legalábbis hazai viszonyok között – nagyon távolinak, nehezen megvalósíthatónak látszik. (Igaz, nincs megírva, hogy csak azt a feladatot kell megoldani, amelyik könnyű.)

A megyei könyvtárak nagyon eltérő kulturális, könyvtári stb. környezetben működnek. Más megítélés alá esik egy egyetemi városban, egy ipari vagy egy mezőgazdasági körzetben tevékenykedő közművelődési könyvtár. Ebből az is következik, hogy a jövő útját sem lehet egységesen elképzelni, azonos módon megtervezni. Ugyanakkor az is világos, hogy amelyik megyében vagy pláne megyeszékhelyen nincs jól működő főiskolai (egyetemi) könyvtár, a meglévő szakkönyvtárak kicsik, zártak, félig-zártak, ott a megyei könyvtárak kötelesek vállalni bizonyos szintű szakirodalmi ellátást. Ez nem jelenti szakkönyvtárrá válásukat, nem jelenti kis szakkönyvtárak létrehozását a közművelődési könyvtáron belül, sőt még szakrészlegesítést sem jelent feltétlenül, s főleg nem jelent ön-ellátásra való berendezkedést. Csak az országos szakközpontok szolgáltatásainak igénybevételével és közvetítésével, az egész rendszerben gondolkodva és működve lehet eleget tenni a nemcsak helyben, de az egész megyében jelentkező szakirodalmi igényeknek. Az elsődleges kérdés tehát nem a gyűjtemény elhelyezése az ilyen vagy olyan, több vagy kevesebb szakrészlegben. Mindenekelőtt arra van szükség, hogy képzett szakemberek lássák el a tájékoztató munkát, hogy kialakuljon a szakreferensi rendszer. Ezután már lehet szakrészlegesíteni is, ha ez jobb keretet nyújt a feladatok ellátásának és a gyűjteménynek.

E megfontolások alapján sokadrendű dolog, hogy új szervezeti megoldásokra is sor kerülhet. Természetes, ha a korábbtól eltérő funkciók megkövetelik, akkor adekvát munkaszervezetet kell kialakítani; ám ez nem a szakrészlegek új szervezete, hanem továbbra is az egységes egészet jelentő közművelődési könyvtár szervezeti korszerűsítése.

JEGYZETEK

1. HORVÁTH Tibor: A szakrészlegek kérdőjelei. = Könyvtári Figyelő, 1982. 4. sz. 384–388. p.
2. MÁNDY Gábor: Szakrészleges szolgáltatások a közművelődési könyvtárakban. Fejlesztési elképzelések. Bp. OSZK, KMK, 1982. 31 p.
3. HORVÁTH Tibor: i.m. 387. p.
4. HORVÁTH Géza: Egy kísérletről . . . Új üzemszervezés a József Attila Megyei Könyvtárban. = Könyvtári Figyelő, 1967. 4. sz. 212–240. p.
5. MÉSZÁROS Antal: A megyei könyvtár tájékoztató szolgálata. = A József Attila Megyei Könyvtár évkönyve. 1970. Tatabánya, 1971. 103–164. p.
6. HORVÁTH Tibor: i. m. 384. p.
7. PAPP István: A „tojás” és ami kikelt belőle. = Könyvtáros, 1975. 7. sz. 383–391. p.
8. PAPP István: A szakrészleges közművelődési könyvtár modelljéről. = Könyvtári Figyelő, 1983. 2. sz. 152–158. p.
9. HORVÁTH Tibor: i. m. 387. p.